RECENZIE

PUMPRLA, Václav: KNIHOPISNÝ SLOVNÍK ČESKÝCH, SLOVENSKÝCH A CIZÍCH AUTORŮ 16. – 18. STOLETÍ (+ CD ROM). Praha : Kabinet pro klasická studia, Filosofický ústav AV ČR, 2010. 1320 s.

Pre pomaly odchádzajúcu nepočetnú generáciu historikov slovenskej literatúry 16. – 18. storočia po dlhé roky predstavovala knižná podoba *Knihopisu českých a slovenských tisků od doby nejstarší až do konce 18. století* (I, 1/1925; II, 1 – 10/1939 – 1967) jeden z nepostrádateľných zdrojov a stimulov výskumu. Rovnako ako postupne vychádzajúce zväzky dodatkov, ktoré boli v dôsledku administratívnych zásahov do inštitucionálnej štruktúry bibliografického výskumu predovšetkým výsledkom neúnavnej práce generačne starších zanietených pracovníkov. Na sklonku minulého roku (2010) sa finalizáciou knižného vydávania prvého radu doplnkov ku *Knihopisu* uzavrela jedna z etáp zložitej odysey tejto jedinečnej – i keď striktnými jazykovými kritériami limitovanej – „rukoväte" českej a slovenskej retrospektívnej bibliografie raného novoveku. (V druhom tohtoročnom čísle časopisu *Česká literatúra* sa jej dávnejšej i aktuálnej problematiky v zaujímavom rozhovore kriticky dotkol popredný český literárny historik, okrem množstva iných prác – vrátane *Příspěvkov ke Knihopisu* – aj autor monumentálnej *Encyklopedie knihy* Petr Voit.)

Nadšene uvítaným „epochálnym" medzníkom stala sa ešte v roku 2003 elektronická verzia *Knihopisu*, ktorú nepochybne oceňuje nielen (na Slovensku počtom naďalej chradnúca) literárnohistorická obec zameraná na výskum raného novoveku. Digitalizácia bola úspešným zavŕšením jednej z čiastkových úloh širšie koncipovaného grantového projektu, zameraného na vytvorenie a sprístupnenie obrazovo-textovej databázy bibliografie českej a slovenskej, resp. bohemikálnej a slovacikálnej literatúry (*Clavis monumentorum litterarum Regni Bohemiae)*. Veľkorysý projekt vznikol v deväťdesiatych rokoch 20. storočia v Ústave pro klasická studia AV ČR (dnešný Kabinet pro klasická studia Filosofického ústavu AV ČR). Stačí uviesť, že získal podporu Union académique internationale so sídlom v Bruseli (pripomeňme, že po piatich rokoch posudzovania dostal v máji 2010 počas 84. valného zhromaždenia UAI najvyšší stupeň ohodnotenia).

Koncom minulého roku vydal Kabinet pro klasická studia Filosofického ústavu AV ČR výsledný produkt inej čiastkovej úlohy súvisiacej so spomínaným projektom, *Knihopisný slovník českých, slovenských a cizích autorů 16. – 18. století*, ktorého súčasťou je CD-ROM s fulltextovým vyhľadávaním. Autorom je dlhoročný skúsený odborník v oblasti historickej knihovedy a retrospektívnej bibliografie, vedecký pracovník Kabinetu pro klasická studia FLÚ, Václav Pumprla. Grantový projekt databázy autorov digitalizovaného *Knihopisu* bol vlastne vyústením Pumprlovej práce na realizácii elektronickej verzie diela. Ak vezmeme do úvahy, že databáza pozostáva z „masy" cca 2000 autorov, išlo o zámer skutočne úctyhodný. Tým viac, že na jeho naplnenie mal autor k dispozícii tri „grantové" roky a primerane limitovanú finančnú dotáciu.

Pri prezentovaní projektu v *Akademickom bulletine*, presnejšie v jeho internetovej verzii (http://abicko.avcr.cz/2011/06/10), Václav Pumprla uviedol, že *Knihopisný slovník* má slúžiť „české i zahraniční badatelské a laické veřejnosti, zajímající se o starší českou a slovenskou literaturu raného novověku, především k informacím biografického rázu". Zároveň však zdôraznil, že jeho ambíciou nebolo vytvorenie nového biografického slovníka. Za rozhodujúcu motiváciu označil úmysel zistiť a z aspektu biografických dát zhodnotiť, „kdo byli ti spisovatelé, učenci a další osoby, kteří v nelehké době 16. – 18. století nesli prapor českého a slovenského jazyka a literatury, ačkoli jim z toho žádné velké požitky nekynuly?" Takto formulovaný autorský zámer však zložitý problém mnohovrstevnej biograficko-informačnej databázy autorov digitalizovaného *Knihopisu* predsa len do istej miery zjednodušuje. Veď popri českých a slovenských autoroch databáza zahŕňa aj monumentálny korpus autorov, ktorí zodpovedajú kategórii „cudzí"; ich biogramy siahajú od 6. storočia p. n. l. približne do roku 1800. Ide totiž o „cudzozemských" autorov – do češtiny a (rôznych dobových podôb) slovenčiny – prekladaných, resp. adaptovaných diel z najrozmanitejších časových i geografických pásiem, počnúc antikou a končiac raným osvietenstvom.

S uznaním treba konštatovať, že Pumprla v rámci možností zhromaždil a spracoval aj biografické údaje tejto rozsiahlej skupiny „spisovateľov, učencov a ďalších osôb". Ako priznáva, životopisné portréty autorov vychádzajú predovšetkým z materiálov samotného *Knihopisu*, sú však doplnené aj o údaje excerpované z ďalších, nielen biografických a bibliografických príručiek (*Český slovník bohovědný*, *Riegrov náučný slovník*, *Rukověť humanistického básnictví*, *Lexikon české literatury* /zv. 1 – 4/, *Zelligerov Pantheon Tyrnaviense* a iné; ich zoznam nájde používateľ na s. IX – XI).

Ak čo len z hľadiska slovenských, resp. slovacikálnych „materiálov" zisťujeme, že autor popri starších bibliografiách čerpal prevažne z literatúry osemdesiatych rokov 20. storočia (*Encyklopédia Slovenska*, 1979 – 1982; *Slovenský biografický slovník*, 1986 – 1994), nebudeme od diela očakávať úplnú presnosť údajov. Túto ominóznu stránku slovníka Pumprla napokon ani neskrýva, keď priznáva, že „data jsou v publikaci *dnes už ne vždy platná a soudobá*" (zdôr. G. G.). Neschodnosť ideálnejšieho postupu, totiž získavania údajov z aktuálnejších a modernejších zdrojov, odôvodňuje neúmerným oddialením termínu vydania a nedostatkom financií. (Pre úplnosť pripomeňme, že niektoré biogramy sú doplnené aspoň o „údaj z internetu", napríklad na s. 212, 444, 530 a ďalších.) Podľa autorovho presvedčenia sú dáta napriek spomenutým nedostatkom „pro prvotní informaci dostačující a účelu zcela vyhovují". V tejto súvislosti sa sotva ubránime všetečnej otázke, čo treba rozumieť pod pojmom „prvotná informácia", respektíve, koľkí používatelia siahnu po *Knihopisnom slovníku* s úmyslom získať iba „prvotnú informáciu".

Pri výklade použitých kritérií a metód Václav Pumprla upozorňuje, že dáta každého autora podrobil rozboru z hľadiska asi šestnástich aspektov (životné dáta, miesto narodenia a úmrtia, miesta štúdií, pôsobiská a podobne). Napísaný text a výber literatúry mal pritom slúžiť „jen jako podkladový materiál, aby bylo možné pomocí počítačových programů zjistit žádaná fakta". Ďalší postup spočíval v „tagovaní" údajov o jednotlivých autoroch (podľa spomínaných šestnástich aspektov) – „a další úkol již byl v gesci firmy

AiP Beroun, která otagované autory musela převést do slovníkové podoby" (s podmienkou záväzného dodržania určených kritérií). Aj z opísaného „modu operandi" vyplýva, že nenahraditeľný sofistikovaný komplement tlačenej podoby *Knihopisného slovníka* predstavuje CD ROM.

Spracovanie približne 2000 biogramov z nesmierne rozľahlého časového obdobia by si nepochybne vyžiadalo daň v podobe istej sumy chýb a nepresností aj v prípade autorského kolektívu. Stačí synekdochicky uviesť čo len viacnásobné historické zmeny v správnom a administratívnom členení Čiech, Moravy, Sliezska a Horného Uhorska (Slovenska) v časovom rozpätí rokov 1501 – 1800, vrátane náročného, miestami až neriešiteľného identifikovania mnohých miestopisných názvov. (Okruh najzložitejších problémov pri zostavovaní databázy autor sumarizuje v Úvode i v citovanom *Akademickom bulletine*.)

Mnohým problematickým faktografickým dátam *Knihopisného slovníka* sa však vari predsa len dalo vyhnúť už pri štruktúrovaní „rubrík" v záhlaví biogramov. Počet jednotlivých kolóniek je totiž z hľadiska výpovedného potenciálu predimenzovaný, i keď v záhlaviach nie sú bezpodmienečne zastúpené v celom rozsahu. Poukážem na to aspoň v niekoľkých poznámkach, v ktorých si všímam najmä slovenské (uhorské) reálie.

Ak sa napríklad *Doba působení* jednotlivých autorov vo všetkých biogramoch vymedzuje iba rokmi narodenia a úmrtia, ide o nekorektný údaj a rubrika celkom stráca zmysel.

V rámci rubriky *Náboženství* (vecne primeranejšie by bolo asi označenie *Konfesia*, resp. *Vierovyznanie*) spája autor konfesionálnu a národnostnú (teritoriálnu?) príslušnosť autorov: „katolík slovenský", „utrakvista český", „evangelík moravský", „luterán německý", „katolík maďarský", „evangelík slezský" a pod. Konfesia zohrávala v procese formovania národnej identity nepopierateľne dôležitú úlohu. V životopisných dátach autorov pochádzajúcich z už spomínaného rozsiahleho časového rozpätia znamená však „mechanické", neorganické zlúčenie konfesionálnej a „národnostnej" príslušnosti kontroverzný a z vecného hľadiska aj riskantný postup. Výsledkom takejto – sub specie dobových reálií často nevyhnutne *anachronickej* – „kombinácie" sú totiž miestami vskutku kuriózne údaje. Cirkevný spisovateľ a prekladateľ *Vulgáty*, rodák zo Stridonu svätý Hieronym (Sofronius Eusebius Hieronymus, okolo 348 – 420) sa v slovníku (na s. 433) uvádza ako „*katolík* ***chorvatský***" (!), nemecký náboženský reformátor Martin Luther (s. 682) zase ako „***luterán*** *německý*".

Nevedno, z akých prameňov čerpal Václav Pumprla podklady pre údaje o jazykovej vzdelanosti autorov (i keď kolónka *Jazykové znalosti* je v niektorých záhlaviach pre nedostatok iných dát vynechaná). Zdá sa, že postupoval podľa zjednodušenej dedukcie o územnom (inokedy i etnickom) pôvode autorov. Nasvedčoval by tomu ďalší raritný údaj o sv. Hieronymovi; v záhlaví jeho biogramu sa používateľ dočíta, že prekladateľ *Vulgáty* zo 4. – 5. storočia okrem hebrejčiny a latinčiny vedel aj po *chorvátsky*...

Nielen v období vymedzenom „záberom" *Knihopisu* (1501 – 1800), ale takmer v celom časovom úseku, ktoré slovník pokrýva, bola najmä v stredoeurópskom priestore hlavným jazykom vzdelávacích inštitúcií i značnej časti literárnych žánrov *latinčina*. Prevažne z latinského jazyka (popri zriedkavejšie zastúpenej gréčtine, nemčine, či výnimoč-

nejšej francúzštine) vznikali v českom a slovenskom (hornouhorskom) vzdelaneckom prostredí preklady a najmä domácemu prostrediu prispôsobované adaptácie dobovo frekventovaných náboženských, právnických, gramatických, literárnych a ďalších diel vo vernakulárnych jazykoch. Napriek tomu sa v množstve biogramov nachádzajú údaje, ktoré sotva zodpovedajú skutočnosti. Podľa *Knihopisného slovníka* napríklad iniciátor nemeckej reformácie Martin Luther, luterský teológ a náboženský spisovateľ Johann Gerhard, povestný autor nemeckých duchovných piesní Paul Gerhardt, priekopník pietizmu Johann Arndt, učený jezuita Jeremiáš Drexel, ale i ďalší humanisticky vzdelaní nemeckí autori ovládali výlučne nemecký jazyk! Značnú časť ich diela pritom českí, resp. slovenskí autori *Knihopisu* prekladali z latinských predlôh. Podobnú nenáležitú redukciu jazykovej vzdelanosti nájdeme aj v heslách o ďalších autoroch 16. – 18. storočia (spomeňme aspoň talianskeho historika a učenca L. A. Muratoriho), vrátane uhorských, respektíve slovenských, ktorým sa upiera nielen znalosť latinčiny (Ján Baltazár Magin, Ján Nádasi, Ján Najmar, Juraj Petermann, Augustín Doležal, Samuel Lišovíni a ďalší). V iných prípadoch sa zase autorom pripisuje znalosť jazyka, ktorý v skutočnosti neovládali ani na stupni „mediocriter". Slovenský františkánsky kazateľ Benignus Smrtník (1650 – 1710, pôvodom z hornouhorskej, etnicky slovenskej lokality Ladomerská Vieska) mal podľa *Knihopisného slovníka* poznať *iba maďarský jazyk*, hoci vydal dve knižné náboženské diela v slovakizovanej češtine a zanechal rukopisnú prácu v latinskom jazyku. V rubrike o náboženstve je, prirodzene, označený ako „katolík *maďarský*". Z uhorských (inclusive slovenských reálií) rušivo pôsobí aj viacnásobne sa opakujúca vecne nekorektná formulácia o „odhalení Vesselényiho *povstání*" (s. 7, 8, 1222, 1223 a i.), či dokonca o „nezdařeném Vesselényiho *povstání*" (s. 711). V dôsledku podobného nepozorného preberania údajov z iných zdrojov sa medzi „kontaktné osoby" spisovateľa a pedagóga Petra Záborského (18. – 19. storočie) namiesto Michala Institorisa Mošovského (1732 – 1803) dostal *Ján* Institoris Mošovský (?1601 – 1661). Záborského biogram zároveň dokumentuje, aké „čaro nechceného" možno dosiahnuť preberaním ideologických klišé z annorum dazumal: „Spolu s Jánem Institorisem Mošovským patří k apologetům feudálního společenského zřízení a absolutistické monarchie, což se odrazilo také v jeho tvorbě." Rovnaká formulácia, prevzatá, beda, zo *Slovenského biografického slovníka*, sa skvie aj pri ďalšej „kontaktnej osobe" (Ján Feješ).

Istú mieru nedôsledností spôsobila aj pravopisná podoba priezvisk. Autor v Úvode upozorňuje, že ich v záujme kompatibility s tlačeným textom *Knihopisu* ponecháva v pôvodnom „knihopisnom" tvare. Tento vecne prijateľný princíp však niekedy „prekryl" odlišnú pravopisnú formu priezviska v použitej literatúre. V biograme „dvojdomého" renesančného básnika duchovných piesní Jána Silvána Pumprla tvrdí, že jeho heslo v *Slovenskom biografickom slovníku* absentuje (s. 1071). V podobe „Sylván" sa básnikov biogram v *Slovníku* naozaj nenachádza. Nechýba však v ortografickej podobe *Silván*, ktorá sa ustálila v slovenskej literárnohistorickej a lexikografickej literatúre. Na druhej strane treba vyzdvihnúť, že prostredníctvom *Knihopisného slovníka* Pumprla upozorňuje na rad mien, ktoré slovenská lexikografia dostatočne nezaevidovala (Pavel Macunda, Ján Lyczei a ďalší). Prínosné zistenia tohto typu samozrejme, presahujú rámec slovenských reálií, ktoré som si všímala bližšie.

Výhrady a pripomienky, vyslovené na značne zredukovanej úrovni pars pro toto, nesmerovali k spochybneniu úsilia a námahy, ktoré Václav Pumprla do náročného projektu *Knihopisného slovníka* vložil. (Mimochodom, v tiráži chýbajú mená recenzentov publikácie; jej grantový projekt pritom nepochybne absolvoval vedeckú oponentúru.)

Bez náznaku zľahčovania problematiky sa domnievam, že dostatočne prínosným biografickým „komplementom" digitalizovaného *Knihopisu* by bol jednoduchý súpis autorov s elementárnymi životopisnými dátami, doplnený zoznamom *aktuálnej* základnej literatúry s vedecky spoľahlivými informáciami. Citácie z príručiek „po dátume použitia" predstavujú zaujímavý a pre niekoho azda i užitočný historický materiál; zainteresovaný používateľ ho však zväčša pozná, menej skúsenému môže byť aj osudný. Pri všetkej úcte k autorovmu zámeru i pracovnému nasadeniu pri jeho realizácii sa preto vnucuje otázka, či menej by predsa len nebolo viac.

Gizela Gáfriková

Mgr. Gizela Gáfriková, CSc.
Ústav slovenskej literatúry SAV
Konventná 13
813 64 Bratislava
SR
e-mail: Gizela.Gafrikova@savba.sk

PUTNA, Martin C.: ČESKÁ KATOLICKÁ LITERATURA 1918 – 1945. Praha : Torst, 2010. 1200 s.

Rozsiahla monografia Martina C. Putnu *Česká katolická literatura 1918 – 1945* nadväzuje na jeho prvú knihu o katolíckej literatúre (*Česká katolická literatura 1848 – 1918*, Torst, 1998). Súvislosť je zjavná už na základe totožnosti témy (česká katolícka literatúra), časovej postupnosti sledovaného fenoménu (1848 – 1918; 1918 – 1945), čo sa autor rozhodol zvýrazniť aj vo vonkajšej kompozícii, keďže číslovanie kapitol jeho novej knihy začína od čísla 9 (prvá monografia končí 8. kapitolou). K dôležitým prvkom vnútornej nadväznosti patria východiskové kultúrnohistorické kategórie, ktoré autor definoval v prvej monografii a ktoré uznal za funkčné aj pre nasledujúce obdobie. Ide o pojmy katolícky reformizmus, katolícka reštaurácia („katolická restaurace") a katolícka romantika, ktoré podľa Martina C. Putnu vystihujú tri základné podoby vzťahu medzi kultúrou katolíckeho milieu a sekularizovanou (sekularizujúcou sa) spoločnosťou. Pre porozumenie kultúrnej dynamiky, ktorú autor na základe spomínaných kategórií vo svojich oboch publikáciách klasifikuje, aspoň ich stručné vysvetlenie: katolícky reformizmus vyjadruje vzťah otvorenosti katolíckej cirkvi voči súdobej spoločnosti a snahu o komunikáciu, prispôsobenie sa, „zmodernizovanie" cirkvi. Pojem katolícka reštaurácia vystihuje opačnú